

Lorencová, Anna

Anthropologické zpracování kosterního materiálu z únětických hrobů v Újezdě

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. E, Řada archeologicko-klasická. 1958, vol. 7, iss. E3, pp. 22-26

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/109354>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Zugehörigkeit genommen. So konnte man fünf Objekte folgenden Kulturen zuschreiben: eines davon wohl der Voraunjetitzer Kultur, drei der Aunjetitzer Kultur und eines der hallstattzeitlichen Gruppe Velaticae-Baiersdorf. Formenkundlich geht es um gewöhnliche Siedlungsgruben (in meisten Fällen vielleicht Vorratsgruben) kreisförmigen Grundrisses und mit überhängenden Wänden, Pfostenlöcher und größere Grubenwohnungen. — Der Fund der Voraunjetitzer Keramik in der Grube Nr. VIII (Taf. V: 6, 7) können wir für einen der ersten Siedlungsfunde der Voraunjetitzer Keramik in Mähren halten; bisher war hier diese Kultur nur aus den Grabfunden bekannt. — Die Gruben Nr. I und III enthalten die Keramik der entwickelten Aunjetitzer Kultur (Abb. 2: 1—3, Taf. V: 5). Von den übrigen Funden sind die Steinwerkzeuge mit Sägeretuschen (Abb. 4: 4, 5), Reibersteine, Schulterblatt eines Auerchsen (das vielleicht zum Abteufen der Gruben im Lössboden diente), ferner Schaf-, Hasen-, Hamsterknochen und Anodonta-Muscheln vertreten.

Die beiden Fundorte erstrecken sich wie die meisten Aunjetitzer Wohnanlagen in Mähren über ein mit Löss bedecktem Gebiet. Sie liegen in der Höhe von 200 m über dem Meerespiegel, unweit kleiner Wasserläufe. In beiden Fällen sind schon früher in kleinerer Entfernung andere Fundstellen (ohne räumliche Kontinuität) derselben Kultur entdeckt worden. Ein gründlicheres Studium ähnlicher nicht viel entfernter Fundstätten würde bestimmt zu genauerer chronologischen Einteilung der Aunjetitzer Kultur und zu tieferer Erkenntnis der Wirtschaftsform und gesellschaftlicher Struktur der Aunjetitzer Bewohner führen.

Übersetzt von Zd. Masařík

ANNA LORENCOVÁ

ANTHROPOLOGICKÉ ZPRACOVÁNÍ KOSTERNÍHO MATERIÁLU Z ÚNĚTICKÝCH HROBŮ V ÚJEZDĚ

Nálezky pozůstatků lidí z období kultury únětické nešly pozornosti anthropologů. Přesto však máme dosud jen málo zpráv o tom, jakými tělesnými vlastnostmi se tento lid na Moravě vyznačoval (J. Palliardi, 1894, B. Hellich, 1898 až 1899, A. Stocký, 1931). Má práce je tedy dalším příspěvkem k uvedené otázce.

Studovaný materiál, který jsem měla k dispozici (a za jehož zapůjčení děkuji vedoucímu katedry prehistorie a ethnografie na filosofické fakultě Brněnské university univ. prof. dr. F. Kalouskovi), pochází z pěti hrobů podrobně popsaných B. Dostálem, Nová naleziště únětické kultury v Újezdě a v Branišovicích, SbFFBU E III (1958), str. 5—22.

Metody, jimiž jsem se v práci řídila, jsou uvedeny v Martin-Sallerově Lehrbuch der Anthropologie, 1956.

Popis hrobů

Hrob č. I

obsahoval kosterní pozůstatky tří jedinců. Byly to:

1a — Neúplná kostra dospělé ženy, z níž se zachovala lebka s částí dolní čelisti, 4 obratle krční, 1 hrudní a 4 bederní, kosti klíční, fragmenty žeber, lopatek, kostí pažních, loketních i vřetenních, dále část pánve, obě kosti stehenní, bércevé, jedna kost lýtková bez distál. epifysy, levá kost patní a oba calcanei. Všechny tyto kosti byly žlutohnědé barvy. Jen lebka byla v krajíně kolem porus acusticus externus zbarvena měděnkou, a to na pravé straně více než na levé. Stejně zbarvení bylo i na atlasu. Povrch kostí byl lehce arodován, stopy po postmortální deformaci jsem neshledala.

Stavba jednotlivých kostí byla spíše jemná, úponový relief byl středně vytvořen. Tibie byly platyknemní, lýtková kost silně žlábkovaná.

Lebka pravidelného tvaru byla v n. verticalis úzká, dlouhá, v obrysu pentagonální. V n. occipitalis byla vysoká a úzká, v n. lateralis vysoká s protaženým a klenutým týlem. Lebeční švy byly (až na lambdový) velmi jednoduché, lambdový šev byl velmi široký a obsahoval

četné kůstky vsuté. V krajině pteria byly na obou stranách ossa epipteria. N. facialis: čelo nízké, širší, obličej celkový vysoký, horní obličej středně vysoký. Očnice obdélníkové s tupými úhly, nepatrně šikmo orientované. Kostěný nos byl široký, v profilu zahnutý a vystupující nad úroveň obličejce. Jařma byla gracilní, oblouky jemné, kryptozygické. Alveolární partie parabolického obrysu, v profilu prognátní. Dolní čelist drobná, její obrys shora tvořil ostrý oblouk. Relief brady jemný. Celková kostra obličejce je drobná, relief celkě lebky téměř vyhlazen. Glabella slabá, nadočnicové oblouky naznačeny. Proc. mastoidei velmi jemné, protuberantia occ. ext. nepatrná. Zubní vzorec (Fetter, Chochol, Titelbachová, 1955):

$$P \quad \begin{array}{cccccccc|cccccccc} \hline & 8 & 7 & 6 & 5 & 4 & 3 & 2 & 1 & | & 1 & 2 & 3 & 4 & 5 & 6 & 7 & 8 \\ \hline & - & - & - & - & - & 4 & 3 & 2 & 1 & | & 1 & 2 & - & - & - & - & - \\ \hline \end{array} \quad L$$

Zuby byly drobné, bez kazů a anomálií. Ubroušeny byly středně, takže dentin byl v místech hrbolků žvýkacích obnažen. Plocha obroušení zubů nasvědčovala skusu klešťovitému.

1b — Neúplná kostra muže mladého věku (j—ad), z níž se dochovala jen alveolární partie horní čelisti s tvrdým patrem, obsahující kompletní chrup dosud neobroušený. Dále tu šlo o neúplnou pánev nesoucí znaky pohlaví mužského a fragmenty kostí horních a dolních končetin.

Povrch kostí byl poněkud tmavší než v případě předešlém, ale byl více arodován, takže místy — především však na epifysách — byla obnažena spongiosa. Stavba kostí byla spíše lehká, avšak drsnatiny pro úpony svalové byly silně vytvořeny. Také kloubní plochy byly rozložitě, hlavice objemné. Tibie byly i v tomto případě platyknemní, fibuly žlábkované. U distálních epifys humerů byla perforace septa. Na kosti křížové nebyly zcela uzavřeny meziobratlové štěrbin, epifysy dlouhých kostí však byly s diafysami dokonale srostlé.

1c — V tomto případě šlo o zbytky kostry muže ve věku dospělém až zralém. Z kostí se dochovala pravá horní čelist s kostí jařmovou a fragmenty lopatek i dlouhých kostí končetin. Tyto kosti byly stejně zbarveny jako v případě minulém a měly povrch jen mírně arodovaný. Jejich stavba byla robustní, úponový relief mohutný, epifysy dlouhých kostí rozložitě. Tibie silně platyknemní. Zuby v dochovalé polovině maxilly byly bez kazů a anomálií, mírně ořelé. Epifysární štěrbin, stařeckých změn na kostech nebylo.

Hrob č. 3.

obsahoval neúplnou páteř velmi gracilní stavby, zlomky žeber, pravé lopatky, kosti klíčních a kalvy, její švy byly zcela otevřeny, fragmenty dlouhých kostí končetin, 1. pravý metatarsus, pravý calcaneus a obě češky. Kosti byly gracilní, úponový relief téměř vyhlazen. Tibie byly opět platyknemní, fibuly kanelované. S největší pravděpodobností šlo o kostru ženy nejméně dospělé.

Hrob č. 4.

obsahoval bederní obratel bez terminálních destiček a apofysových jader na koncích výběžků, dále několik žeber bez capitula costae, zlomky dlouhých kostí, jež postrádaly epifysy, pravá polovina dolní čelisti (zuby ztracené postmortálně) velmi gracilní. Tyto kosti byly gracilní, hladké, bez reliefu. Náležely s největší pravděpodobností dívce 16—18 let.

Objekt č. I.

V jeho jižní části byly nalezeny zbytky jedince pozůstávající pouze z diafysy pravého femuru a několika úštěpků kompakty z dlouhých kostí končetin, jež jsem blíže neurčoval. Tyto kosti byly velice masivní, s reliefem úponovým nápadně silným. Povrch byl odlišné barvy od předchozího celku z hr. č. 4 a byl velice arodován. Není vyloučeno, že šlo o zbytky muže.

Hrob č. 5.

obsahoval dva jedince. Jejich kosterní pozůstatky byly však velmi poškozeny. Zachovaly se z nich v případě

5a — téměř všechny obratle normálního tvaru, zlomky žeber, obě klíční kosti, pravý humerus bez prox. epifysy, levý radius a levá ulna, neúplná pánev, obě patelly. Z ostatních kostí zbyly nepatrné zlomky. Dochovalé kosti byly velmi drobné a gracilní, relief úponový však byl dobře vytvořen. Povrch byl tmavý, dosti arodován. S největší pravděpodobností šlo o pozůstatky ženy nejméně dospělé.

5b — Také u dalšího celku byly kosti velice poškozeny a zachovalo se jich málo. Byly to rozmanité fragmenty klíčních kostí, obratlů, humerů, fibuly a femuru. Celá se dochovala jen pravá ulna. Z lebky zbyla pouze pravá kost spánková bez šupiny. Proc. mastoideus je nápadně objemný, sut. occipitomastoidea volná. Zlomky byly velmi masivní, relief svalový silný. Domnívám se, že zde šlo s největší pravděpodobností o pozůstatky muže.

Měrné znaky na kostech

(v pořadí číslovaném podle Martina-Sallera 1956)

Lebka (1a):

největší délka lebky, 1	188 mm	šířka obličejce, 45	121 mm
největší šířka lebky, 8	136 mm	výška obličejce, 47	111 mm
nejmenší šířka čela, 9	95 mm	výška horního obličejce, 48	66 mm
šířka týlu, 12	110 mm	šířka kořene nosního, 49	24 mm
výška lebky, 17	142 mm	šířka očníce, 51	L 40 P 40
výška lebky, 20	121 mm	výška očníce, 52	L 30 P 30
oblouk čelní, 26	125 mm	šířka nosu, 54	26 mm
oblouk týlní, 28	129 mm	výška nosu, 55	48 mm
tětiva čelní, 29	112 mm	délka horní čelisti, 60	56 mm
tětiva týlní, 31	105 mm	šířka horní čelisti, 61	61 mm
		celk. profil obličejce, 72	82°
		profil alveolární, 74	79°
		výška brady, 69	36 mm

Indexy:

délkošířkový index lebeční $8 \times 100 : 1$	72,34
index délkovýškový $17 \times 100 : 1$	75,53
index šířkovýškový $17 \times 100 : 8$	104,41
index délkovýškový (auriculovertikální) $20 \times 100 : 1$	64,36
index šířkovýškový $20 \times 100 : 8$	88,97
transversální index frontoparietální $9 \times 100 : 8$	69,85
transversální index parietooccipitální $12 \times 100 : 8$	80,88
sagitální index frontální $29 \times 100 : 26$	89,60
sagitální index occipitální $31 \times 100 : 23$	81,39
morfologický index obličejce (Kollmann) $47 \times 100 : 45$	91,73
index horního obličejce (Kollmann) $48 \times 100 : 45$	54,54
index orbitální $52 \times 100 : 51$	L 69,76 P 69,76
index nasální $54 \times 100 : 55$	54,16
index maxilloalveolární $6 \times 100 : 60$	108,90

Kostra těla:

Kost klíční:	1a	5a
největší délka, 1	P 132—L 130	P 136—L 140
obvod středu, 6	33—34	29—28
ind. délkotloušťkový $6 \times 100 : 1$	25—26,1	21,3—20,0

Radius:	5a	Ulna:	5a
největší délka, 1	L 219	— 1	L 240
fysiologická délka, 2	210	— 2	209
nejmenší obvod, 3	36	— 3	32
ind. délkotloušťkový $3 \times 100 : 2$	17,1	— $3 \times 100 : 2$	15,3

Femur:	1a		1b		1c	
	L	P	L	P	L	P
největší délka, 1	433	433	—	—	—	—
celková délka v přirozené poloze, 2	427	427	—	—	—	—
sagitální průměr středu diafasy, 6	28	28	30	30	26	25
transversální průměr středu diafasy, 7	25	24	25	26	26	25
obvod středu diafasy, 8	82	82	—	—	—	—
horní transversální průměr diafasy, 9	33	33	35	33	34	34
horní sagitální průměr diafasy 10,	24	23	24	24	25	25
index délkotloušťkový $8 \times 100 : 2$	19,2	19,2	—	—	—	—
index robusticity $6 \div 7 \times 100 : 2$	12,4	12,17	—	—	—	—
index pilastricus, $6 \times 100 : 7$	112,0	116,6	120	115,3	100	100
index platymericus, $10 \times 100 : 9$	72,7	69,6	68,5	72,7	73,5	73,5

Tibia:						
celková délka, 1	344	343	—	—	—	—
největší délka, 1a	347	347	—	—	—	—
největší průměr středu, 8a	32	33	37	—	—	—
transversální průměr středu, 9a	19	19	24	—	—	—
nejmenší obvod diafysy, 10b	79	78	—	—	—	—
index cnemicus, 9a × 100 : 8a	59,3	57,5	64,8	—	—	—
index délkotloušťkový, 10b × 100 : 1	22,96	22,7	—	—	—	—

Hodnocení výsledků s diskusí

Kosterní nálezy z Újezda datované do období kultury únětické, jimiž jsem se v této práci zabývala, náležely osmi jedincům. S největší pravděpodobností šlo o 4 ♂ a 4 ♀, neboť soubory znaků důležitých pro posouzení pohlaví odpovídaly u jednotlivců obou skupin požadavkům, jež Borovanský (1936) klade na příslušné pohlaví.

Pravděpodobný věk, jehož se studovaní jedinci dožili, bylo možné určit blíže pouze u 4 případů (2 ♂ a 2 ♀). U nich bylo nejnižší věkové období juvenilní, nejvyšší dosažený věk byl *adultus-maturus*. U zbývajících jedinců jsem mohla určit pouze nejnižší věk, jehož mohly tyto případy dosáhnout, neboť nebyly dochovány části kosterní, podle nichž věk přesněji stanovíme.

Tělesné znaky, jimiž se studovaní jedinci vyznačovali, byla u mužů masivní stavba kostry (až na jeden případ *juv.-adult.*), u žen nápadná *gracilita*. Úponový relief byl však u většiny případů (až na 2 ♀) dobře až velmi silně vytvořen. Vyskytovalo se zde kanelování lýtkových kostí, *platykmenie* kostí *bércových* (index *cnemicus* 57—64) i výskyt *pilastrů* u kostí *stehenních* (ind. *pilastricus* 100—120), a to u obou pohlaví.

Výška těla, kterou bylo možno na podkladě dlouhých kostí zjistit (podle Manouvriera) pouze u 3 případů (1a, 5a, 5b), dosahovala 155,6 (1a), 155,8 (5a) a 161,4 (5b) cm.

Lebka byla dochována pouze u ženské kostry 1a. Byla *dolichokrání*, tvaru *pentagonálního*, *eurymetopní* s *protáhlým* záhlavím. V n. *occipitalis* i *lateralis* byla poměrně vysoká. *Obličejová kostra* byla *drobná*, *celkový obličej leptropsonní*, *horní obličej mesoleptenní*, v *profilu mesognátní*. Čelo *orthometopní*, široké, *očnice obdélníkové*, téměř *vodorovné* a *chamaekonchní*, *nos chamaerhinní*, *alveolární partie dolichouranní*, v *profilu prognátní*.

Výsledky, k nimž jsem dospěla při zpracování uvedeného materiálu odpovídají plně údajům Palliardiho (1894) i Stockého (1931) o kosterním materiálu z doby únětické z Čech i z Moravy, neboť i tito autoři zaznamenávají silnou stavbu těla (♂) a výrazný úponový relief a zmiňují se o výskytu znaků primitivních plemen. Také výška těla, kterou jsem u tří případů zjistila, odpovídá výškové variaci, kterou uvádějí Palliardi i Stocký.

Lebka pak vykazuje typ, který se vyskytuje jak v materiálu zpracovaném Stockým, tak i Palliardim; Stocký řadí tento typ do druhé skupiny (typ II), která převažuje hlavně v mladším období únětické kultury.

LITERATURA

- L. Borovanský*, Pohlavní rozdíly na lebce člověka. Praha 1936.
L. Borovanský, Soustavná anatomie člověka. Praha 1956.
B. Dostál, Nová naleziště únětické kultury v Újezdě a v Branišovicích. SbFFBU E III (1958), str. 5—22.
Fetter—Chochol—Titlbachová, Anthropologický popis kostrových pozůstatků jedince. Praha 1955.
B. Hellich, Praehistorické lebky v Čechách. PA 18 (1898—1899), str. 149—208.
R. Martin—K. Saller, Lehrbuch der Anthropologie, Stuttgart 1956.
J. Palliardi, Výzkumy předhistorické na jihozápadní Moravě. I. Hroby se skrčenými kostrami Olomouc 1894.
A. Stocký, Pravěké obyvatelstvo Čech. III. Lid únětické kultury. Anthropologie 9 (1931), str. 225—275.

АНТРОПОЛОГИЧЕСКАЯ ОБРАБОТКА СКЕЛЕТНОГО МАТЕРИАЛА ИЗ МОГИЛ УНЕТИЦКОЙ КУЛЬТУРЫ ИЗ С. УЪЕЗД.

При антропологической обработке скелетного материала из могил унетической культуры из с. Уъезд я пришла к следующим итогам: Скелетный материал из 5 могил и 1 селищной ямы принадлежал по всей вероятности 4 мужчинам и 4 женщинам. Возраст, который можно было точнее установить только в 4 случаях, колебался между возрастом юношеским и зрелым. Скелеты изучаемых индивидуумов отличались у мужчин сильным, у женщин слабым сложением, сильным мышцовым рельефом почти во всех случаях и знаками примитивных рас (платыкнемия, канделюры, возникновение пиластров). Сохранившийся женский череп представлял собой тип обыкновенный у людей младшей эпохи унетической культуры. Мои итоги соответствуют итогам Паллиарди (1894) и Стоцкого (1931).

Перевел: Б. Достал

ANTHROPOLOGISCHE BEARBEITUNG DES SKELETTMATERIALS AUS DEN GRÄBERN DER AUNJETITZER KULTUR IN ÚJEZD

Bei der anthropologischen Bearbeitung des Skelettmaterials aus den Gräbern der Aunjetitzer Kultur in Újezd bin ich zu folgenden Ergebnissen gekommen: Das Skelettmaterial aus 5 Gräbern und 1 Siedlungsgrube gehört aller Wahrscheinlichkeit nach 4 Männern und 4 Weibern. Das Alter, welches nur in 4 Fällen genauer bestimmbar war, variierte zwischen juvenis — matus. Die Skelette der studierten Individuen sind bei den Männern durch einen starken, bei den Weibern durch einen grazilen Bau gekennzeichnet; fast alle Fälle sind ferner durch den starken Muskelrelief und durch die Merkmale der primitiven Rassen (Platyknemie, Kanelierung, Pilastren) charakterisiert. Der erhaltene weibliche Schädel wies einen solchen Typus aus, der bei den Leuten der jüngeren Phase der Aunjetitzer Kultur gewöhnlich ist. Meine Ergebnisse stimmen mit denen Palliardis (1894) und Stockýs (1931) überein.

Übersetzt von Z. Masařík